

СОЦІОЛОГІЯ

УДК 316.44

О. А. Ташкінова

СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

У статті проаналізовані особливості формування соціальної компетентності учнівської молоді в умовах сучасного українського суспільства. Зазначено важливість соціальної компетентності для успішності життєвого шляху здобувачів освіти, учнівської молоді. Наведено результати соціологічного дослідження щодо проблеми професійного самовизначення учнівської молоді, проведеного Маріупольським міським центром зайнятості спільно з кафедрою соціології та соціальної роботи ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет» у лютому-березні 2018 року. Встановлено, що у сучасному світі виникає нагальна потреба у створенні ефективних та комфортних умов для соціального розвитку здобувачів загальної освіти. Особлива увага приділена волонтерській діяльності як нової форми включення учнівської молоді у світ майбутньої професії. Зазначено, що волонтерство є однією з основних форм прояву соціальної активності молоді людини.

Ключові слова: компетентності, соціальні компетентності, учнівська молодь, професійне самовизначення, волонтерство.

В умовах сучасного українського суспільства все більшої актуальності набуває проблема соціального розвитку учнівської молоді, розвитку у них необхідних компетентностей для ефективного функціонування та взаємодії з іншими членами соціуму. Важливого значення набуває спроможність учнівської молоді до ефективної комунікації та житті у суспільстві. Успішна соціалізація та адаптація до умов функціонування соціальних груп, здатність до спілкування та вирішення конфліктних ситуацій, орієнтованість на надання допомоги іншим – все це важливі соціальні компетентності молоді людини – члена суспільства. Протиріччя полягає в тому, що, з одного боку, потреба молоді в самовизначенні, прагненні до самоствердження, самовдосконалення стимулюється процесами, що відбуваються в суспільстві. Зараз мова йде про соціабельну особистість, інтегровану у соціум, активну та комунікабельну. З іншого, в суспільстві майже відсутня система підтримки молоді людини на шляху формування в неї соціальної компетентності. Становище погіршується тим, що існує серйозний дефіцит позитивного впливу на молоде покоління інститутів та агентів соціалізації, зокрема батьків, які найчастіше самі відчувають кризу адаптації до невизначеностей сьогоденного устрою. Це найчастіше призводить до формування у молоді людини відверто споживацької стратегії життя, у подальшому – до зневіри, дезадаптованості, агресії, утому числі і аутоагресії, суїциду. Отже, важливого значення набуває створення необхідних умов у суспільстві для формування соціальної компетентності у учнівської молоді, як під час навчання, так і під час дозвілєвої діяльності.

Проблема формування соціальної компетентності розглянута у роботах В. Слота (модель соціальної компетенції); О. Михайлова, В. Радула (структура та зміст соціальної зрілості); І. Беха, С. Демченко, М. Елькіна, С. Козак, А. Онковича

(професійна та комунікативна компетентність); І. Єрмакова, Л. Сохань, І. Ящук (поняття життєва компетентність); В. Масленнікова (структура соціальної компетентності). У той же час слід звернути увагу на особливості формування соціальної компетентності у учнів старших класів загальноосвітніх шкіл, які знаходяться на етапі вибору свого подальшого життєвого шляху.

Розглянути проблему формування соціальної компетентності у здобувачів загальної освіти в умовах сучасного українського суспільства та запропонувати напрямки її вирішення і є метою статті.

Компетентність розглядається як важлива компонента розвитку особистості та професіонала. Відповідно до компетентнісного підходу, у особистості повинна бути сформована загальна та професійна компетентність, яка відповідає певному освітньому стандарту на певному рівні підготовки. Що стосується особистості в цілому, то говорять про життєву компетентність, і як важливу її складову – соціальна компетентність [1].

Соціальна компетентність розглядається як інтегроване поняття, складова життєвої компетентності, що складається з наявних соціальних якостей особистості, позитивного сприйняття себе та оточення, вмінь ефективно співпрацювати та взаємодіяти в соціумі та позитивного досвіду, що в цілому впливає на якість життя людини у суспільстві та формує подальшу успішну особистісну та професійну кар'єру [1]. Важливо відзначити, що формування соціальної компетентності є невід'ємною складовою процесу соціалізації особистості та допомагає особистості вирішувати різні проблеми в соціальному та повсякденному житті. З нашої точки зору, це базова компетентність як робить особистість спроможною до ефективної та продуктивної життєдіяльності. Розвинутість соціальної компетентності слід розглядати як основну умову формування соціальної зрілості особистості.

Н. Даценкорозглядає соціальну компетентність особистості на індивідуальному та соціальному рівнях та виділяє наступні її компоненти [2]:

1. *когнітивний компонент* на індивідуальному рівні передбачає достатній рівень соціального інтелекту, знання про себе та своє місце у світі, планування власного життєвого сценарію, на суто соціальному рівні передбачається уявлення про соціальні норми, правила та закони, передбачає розуміння соціальної дійсності, дивергентне та творче мислення щодо побудови соціальної взаємодії, продуктивного вирішення конфліктів, співробітництва, здорового способу життя, поведінки у складних ситуаціях тощо, розуміння закономірностей суспільного буття та розвитку суспільства і світу.

2. *емоційно-мотиваційний компонент* на індивідуальному рівні передбачає емоційне ставлення до оточення, розуміння власних емоцій, почуттів, психічну саморегуляцію, мотиви власного саморозвитку та досягнень на суто соціальному рівні передбачається розуміння емоційних проявів, бажань, очікувань інших, відчуття нюансів соціальних ситуацій, вміння налаштуватись на спілкування, наявність соціальних мотивів;

3. *особистісно-ціннісний компонент* передбачає збереження непорушним власного простору, наявність почуття власної гідності, відповідальності, принциповості, визначення власної позиції, на суто соціальному рівні це шанування прав інших, цінність «іншого», толерантність, наявність не викривлених соціально-орієнтованих ціннісних орієнтацій;

4. *комунікативно-поведінковий компонент* на індивідуальному рівні характеризується наявністю певного соціального досвіду, вміння вербалізації думки, виявляти в мовленнєвій комунікації свою індивідуальність, розмаїття технік поведінки; на суто соціальному рівні – навичок ефективної взаємодії з соціумом, застосовувати

ефективні стратегії спілкування залежно від ситуації, продуктивно співпрацювати з дорослими та однолітками, вміння діяти адекватно ситуації, виконання соціальних ролей, застосовувати технології трансформації та конструктивного розв'язання конфліктів та виходу з кризових ситуацій тощо.

Сформованість різних компонентів соціальної компетентності залежить від вікової динаміки розвитку особистості та умов, створених у середовищі для їхнього розвитку.

Можна виділити суб'єктивні та об'єктивні чинники, які детермінують успішність формування соціальної компетентності у старшокласника. До суб'єктивних чинників належать індивідуальні психофізіологічні та інтелектуальні особливості молодшої людини, стан здоров'я, рівень активності та мотивації. До об'єктивних чинників – вплив найближчого оточення молодшої людини – сім'я, однолітки, друзі, вчителі, організація навчального та виховного процесу у загальноосвітньому закладі, система неформальної освіти, професійна орієнтація тощо. Важливого значення набуває саме організація навчального процесу та гармонізація сімейного середовища молодшої людини. Цю функцію в умовах закладів освіти повинні виконувати соціальні педагоги та психологи.

Зокрема, діяльність соціального педагога у загальноосвітньому закладі спрямована на створення сприятливих умов для соціального розвитку молодшої людини та формування у неї соціальної компетентності. Для цього соціальний педагог виступає координатором між старшокласником, його батьками, вчителями та адміністрацією школи та групою однолітків. Ця важлива робота є умовою успішності процесу формування соціальної компетентності старшокласників. Робота соціального педагога повинна починатися з молодшого шкільного віку і має бути системною та поступовою.

Соціально-педагогічна діяльність у закладах освіти є доволі багатоаспектною, але основне завдання – це сприяння соціальному розвитку особистості молодшої людини та допомога у вирішенні проблем, з якими особистість стикається при цьому. Соціальний педагог повинен володіти великою кількістю інструментів (психологічних, педагогічних, соціологічних) для застосування їх відповідно до індивідуальних особливостей кожного учня. Але для формування соціальної компетентності найважливіше значення має саме професійна орієнтація та формування соціальної відповідальності учня передусім за своє подальше життя. Також важливо розвивати вміння працювати в команді, поважати інших людей, бути толерантним та уважним до потреб інших людей. Соціальна компетентність учнів виявляється у: виконуваних діях; вчинках і формах поведінки; судженнях і оцінках; рішеннях, які приймаються у ситуаціях вибору.

Окрім того, для формування соціальної компетентності старшокласників важливою є участь у освітніх та соціально-орієнтованих проектах. Тому важливо впроваджувати проекти, спрямовані на формування необхідних соціальних компетентностей у учнів загальноосвітніх шкіл, показувати їм зразки правильної, соціально-активної поведінки у суспільстві, сприяти ефективній комунікації та соціалізації.

За результатами соціологічного дослідження, проведеного кафедрою соціології та соціальної роботи ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет» разом з Маріупольським міським центром зайнятості у лютому-березні 2018 року серед здобувачів освіти закладів загальної середньої освіти. (N= 5264 особи, які навчаються у 64 загальноосвітніх закладах міста Маріуполя, з них 3358 – учні 9 класів, 1906 – учні 11 класів; n=618 осіб, з них 390 – учні 9 класів, 228 – учні 11 класів, що складає 12% від генеральної сукупності. З них 45% – хлопці, 55% – дівчата, вибірка репрезентативна для

міста Маріуполя) з вибором майбутньої професії визначилися лише 64% опитаних респондентів [3]. Дослідження показало, що більше половини опитаних респондентів (58%) після закінчення школи мають наміри продовжувати навчання у закладах вищої освіти. При цьому ще 31% збираються поєднувати навчання та роботу. Отже, більшість старшокласників розуміють важливість отримання освіти для подальшого успішного професійного життя та більшість з них має намір продовжувати навчання у закладах вищої освіти.

З вибором майбутньої професії визначилися лише 64% старшокласників. Крім того, тільки 53% впевнені, що обрана професія є найбільш підходящою особисто для них (виходячи зі здібностей, нахилів, типу темпераменту, мислення). Слід звернути увагу, що тільки 54% респондентів проходили спеціальне тестування з визначення підходящої для професії.

Аналізуючи відповіді респондентів, на питання «Що є для Вас головним при виборі майбутньої професії?», слід зазначити, що важливими факторами, які впливають на вибір майбутньої професії, є гідна оплата праці, можливість кар'єрного зростання та цікава робота. Не менш важливими для учнів є можливість подальшого працевлаштування та перспективи відкриття власного бізнесу. 17% опитаних відповіли, що їх професійний вибір залежить від того, чи допоможе їм обрана професія у подальшому працевлаштуватися за кордоном. І тільки 13% опитаних зазначили, що головним при виборі майбутньої професії є її відповідність знанням та здібностям, які є у учня. Цікаво, що найменша кількість відповідей учнів стосується таких чинників, як «воля батьків», «наступність поколінь» та «соціальні гарантії на робочому місці». Так, лише 8% опитаних відзначили, що на їхній вибір майбутньої професії мають вплив батьки.

Проведене дослідження показує, що учні випускних класів, напередодні вибору свого подальшого шляху, ще не визначилися зі своїм майбутнім. Рівень сформованості соціальної компетентності є доволі низьким, про що свідчать результати проведеного додатково глибинного інтерв'ю з класними керівниками, соціальними педагогами та психологами загальноосвітніх шкіл міста Маріуполя. Тому важливим є залучення учнів до такого освітнього проекту, як «Школа волонтерства», який спрямований на формування соціальних компетентностей та відповідальності за своє подальше життя. Свідомий вибір свого майбутнього – це запорука успішного майбутнього. Соціально-орієнтована та громадянсько-активна особистість – це запорука успішного розвитку нашого суспільства.

Школа волонтерства – освітній проект, розроблений кафедрою соціології та соціальної роботи ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет» в межах участі у польсько-українському проекті «Інноваційний університет та лідерство» та спрямований на розвиток та посилення соціальних компетентностей у учнівської молоді з урахуванням польського досвіду, посилення значення толерантності, різноманітності та інклюзивної освіти в середніх загальноосвітніх школах міста Маріуполя Донецької області.

Цей проект передбачає формування у учнівської молоді необхідних знань про волонтерську діяльність (законодавчі аспекти, психологічні аспекти, позитивні історії волонтерства тощо) та вмінь (участь у волонтерській діяльності через онлайн-платформу «100 годин волонтерства»), формування у них соціальних компетентностей (патріотизм, громадянська позиція, ефективне спілкування, здатність до емпатії, попередження та розв'язання конфліктів, толерантність, свідомий вибір, соціальна відповідальність тощо), що є необхідним в сучасних умовах проживання у прифронтовому місті – місті Маріуполі.

Соціальний проект «100 годин волонтерства» виконується ГО «Майбутнє Маріуполя» в партнерстві з Маріупольською міською радою та кафедрою соціології та соціальної роботи ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет» в рамках проекту «Зміцнення громадської довіри» (UCBI II), що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID). Метою проекту є активізація волонтерського руху та залучення активних студентів до виконання соціально-значущих завдань через соціальну онлайн-платформу 100hov.org.ua [4].

Перший етап проекту «100 годин волонтерства» був успішно реалізований у період з 1 січня 2018 року по 31 червня 2018 року. До проекту було залучено 253 волонтери та 50 замовників. Усього було виконано 202 завдання. Другий етап проекту розпочався 1 вересня 2018 року та продовжується зараз. На сайті зараз зареєстровано вже 280 волонтерів, більшість з яких активно виконують соціальні завдання та беруть участь у розвитку міста Маріуполя. Впроваджено нову форму комунікації «волонтер – замовник – навчальний заклад» – Щоденник волонтера, де відображено позитивну історію молодого волонтера – учня загальноосвітньої школи чи студента.

Зазначимо, що у учнів загальноосвітніх шкіл є бажання займатися волонтерством та бути соціально активним (з 280 зареєстрованих волонтерів на онлайн-платформі «100 годин волонтерства» майже 50% – це учні загальноосвітніх шкіл міста Маріуполя; серед тих, хто отримав подяку від міського голови за активну участь у розвитку волонтерства в місті Маріуполі – 75% це учні загальноосвітніх шкіл). У той же час, 90% опитаних школярів – учасників проекту «100 годин волонтерства» – зазначають, що відсутність базових знань про волонтерство та таких вмінь, як ефективна комунікація, розв'язання конфліктних ситуацій тощо, дуже заважало їм у виконанні завдань. 100% опитаних зазналися, що бажали б отримати інформацію про ефективне спілкування, толерантність, інклюзивне суспільство тощо та із задоволенням відвідували тренінги, якби це було б можливим.

Таким чином, формування соціальної компетентності старшокласників є важливою соціальною проблемою сучасного українського суспільства. Для формування соціальної компетентності старшокласників необхідно створювати ефективний освітній та соціальний простір із залученням кваліфікованих фахівців – соціальних працівників, психологів, соціальних педагогів. Важливого значення набуває волонтерська діяльність, як одна з основних форм прояву соціальної активності, направленої на організацію добровільної праці учнівської молоді. Волонтерство не тільки приносить соціальну користь суспільству й спрямовано на вирішення соціальні проблеми, але й розвиває уміння та навички учнівської молоді, задовольняючи потреби у спілкуванні та самоповазі відбувається усвідомлення власної потреби та розвиток важливих особистісних якостей. Крім того, важливим напрямком для формування соціальної компетентності школярів є участь у освітньому та соціальному проекті «Школа соціальних компетентностей». Цей проект спрямований на розвиток та посилення соціальних компетентностей у учнівської молоді, посилення значення толерантності, різноманітності та інклюзивної освіти в середніх загальноосвітніх школах міста Маріуполя Донецької області.

Список використаної літератури

1. Головань М. С. Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять / М. С. Головань // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2011. – № 8. – С. 224–233 ; Holovan M. S. Kompetentsiia ta kompetentnist: porivnialnyi analiz poniat / M. S. Holovan // Pedagogichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii. – 2011. – № 8. – S. 224–233.

2. Даценко Н. Про структуру соціальної компетентності учнів [Електронний ресурс] / Н. Даценко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія. Педагогіка. Соціальна робота. - 2012. - Вип. 6. - С. 8-10. - Режим доступу : http://papers.univ.kiev.ua/1/psychologija_pedagogika_socialna_robota_z_2010_r/articles/datsenko-n-on-the-structure-of-social-competence-of-pupils_25109.pdf ; Datsenko N. Pro strukturu sotsialnoi kompetentnosti uchniv [Elektronnyi resurs] / N. Datsenko // Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Psykholohiia. Pedagogika. Sotsialna robota. - 2012. - Vyp. 6. - S. 8-10. - Rezhym dostupu : http://papers.univ.kiev.ua/1/psychologija_pedagogika_socialna_robota_z_2010_r/articles/datsenko-n-on-the-structure-of-social-competence-of-pupils_25109.pdf

3. Ташкінова О. А. Сучасний стан та перспективи професійного самовизначення здобувачів освіти загальноосвітніх навчальних закладів м. Маріуполь: за матеріалами соціологічного дослідження / О. А. Ташкінова, С. О. Міщенко, К. А. Тоцька // Грані. – 2018. – Т. 21, № 9. – С. 58–66 ; Tashkinova O. A. Suchasnyi stan ta perspektvyvy profesiinoho samovyznachennia zdobuvachiv osvity zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv m. Mariupol: za materialamy sotsiolohichnoho doslidzhennia / O. A. Tashkinova, S. O. Mishchenko, K. A. Totska // Hrani. –2018. – Т. 21, № 9. – С. 58–66.

4. Марченко І. Ф. Активізація молодіжного волонтерського руху: досвід прифронтового міста Маріуполя / І. Ф. Марченко, О. А. Ташкінова // Психосоціальна підтримка осіб з травмою війни: міжнародний досвід та українські реалії : зб. матер. допов. Всеукр. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 28 лютого 2018 р. – Маріуполь : ДонДУУ, 2018. – С.303–307 ; Marchenko I. F. Aktyvizatsiia molodizhnoho volonterskoho rukhu: dosvid pryfrontovoho mista Mariupolia / I. F. Marchenko, O. A. Tashkinova // Psykhosotsialna pidtrymka osib z travmoiu viiny: mizhnarodnyi dosvid ta ukraïnski realii : zb. mater. dopov. Vseukr. nauk.-prakt. konf., m. Mariupol, 28 liutoho 2018 r. – Mariupol : DonDUU, 2018. – С.303–307.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2018

O. Tashkinova

SOCIAL COMPETENCE OF MENTAL YOUTH IN CONDITIONS OF MODERN SOCIETY: PROBLEMS AND WAYS OF THEIR SOLUTION

The article analyzes the peculiarities of formation of social competence of student youth in conditions of modern Ukrainian society. The importance of social competence for the success of the lifepath of the educational process, students' youth is noted. The results of sociological research on the problem of professional self-determination of student youth conducted by the Mariupol city employment center jointly with the Department of Sociology and Social Work of the State Aviation University "Priazovsky State Technical University" in February-March 2018 are presented. It is established that in today's world there is an urgent need to create effective and comfortable conditions for the social development of applicants of general education. Particular attention is paid to volunteer activity as a new form of inclusion of students in the world of the future profession and the formation of social competence. It is noted that volunteering is one of the main forms of manifestation of social activity of a young person. It is also important to involve students in such an educational project as the "Voluntee School", which aims at building social competencies and responsibility for their future lives. A conscious choice of your future is the key to a successful future. The socially oriented and civic-active personality is the key to the successful development of our society.

Volunteering School is an educational project developed by the Department of

Sociology and Social Work of the Priazovsky State Technical University, within the framework of the participation in the Polish-Ukrainian project "Innovation University and Leadership" and aims at the development and strengthening of social competences in student youth, taking into account Polish experience, strengthening the importance of tolerance, diversity and inclusive education in secondary schools in the city of Mariupol, Donetsk region.

This project involves the formation of the necessary knowledge about volunteer activity in the pupils' youth (legislative aspects, psychological aspects, positive volunteering history, etc.) and skills (participation in volunteering through the online platform "100 hours of volunteering"), formation of their social competencies (patriotism, civic stance, effective communication, empathy, conflict prevention and conflict, tolerance, conscious choice, social responsibility etc.), which is necessary in modern conditions.

Key words: *competence, social competence, pupils' youth, professional self-determination, volunteering.*

УДК 316.658 «1820/2018»

Б. В. Слющинський

ФОРМУВАННЯ ТА ЗМІНИ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ФЕНОМЕНУ: ВІД Г. ГЕГЛЯ ДО СУЧАСНОСТІ

У статті розглянуті проблеми утворення громад, а також можливості створення громадської думки. Автор дає визначення поняттю «громада» та «громадська думка», опираючись на погляди науковців різних епох, починаючи від Г. Гегеля і до сучасності. В сучасному суспільстві прийнято часто опиратися на «громадську думку», а чи насправді існує ця думка, на яку так часто посилаються місцеві та інші керівники, а ще керівники партій, профспілкових організацій, депутатських груп та ін. Проблема громадської думки – це не проблеми сьогодення. Вона існує дуже і дуже давно. Цю проблему досліджували науковці різних країн Європи і США. Актуальною вона залишається і сьогодні.

Аналізуючи стан громадської думки в сучасній Україні, автор доходить висновку, що громадська думка зароджується і існує лише тоді, коли створилися громади. Сьогодні саме ми можемо спостерігати перші кроки зроблені в напрямку до громад, до надання їм можливості вільно вирішувати свої проблеми, створювати напрямки розвитку їхнього об'єднання, в результаті чого члени громадських об'єднань бачать результати їхньої діяльності.

Ключові слова: *громада, громадська думка, електоральні виміри, спільна думка громади, еволюція, урбанізація.*

Проблема громадської думки сягає давнини. Суспільство завжди спілкується, висловлюючи ту чи іншу думку, погляди на якісь речі, події. Ці висловлювання залежать від дуже багатьох чинників. Насамперед розуміння того, чи може вона вільно спілкуватись, по-друге, якщо може, то кому можна довірятись, по-третє, чи не буде вона покарана за свої висловлювання, по-четверте, чи не попаде вона в «ізоляцію» через свої висловлювання. Але ще є одна проблема, якщо це думка громадська, то чи існує у нас громада? Які чинники впливають на появу громади, а отже, на формування та зміни громадської думки.